

Tragèdia al 1910. El 16 de febrer de 1910 s'enfonsà una fundició i fàbrica de bombes al Camí de Barcelona. Desenes d'obriers quedaren atrapatats davall dels enderrocs. Morí una treballadora de 18 anys.

Treballadors davall dels enderrocs de la fàbrica

► La fundició «Serrano y Aguilar» es va enfonsar quan encara s'acabava la seua construcció

TAFANERIES
Valencianes

Francesc J. Hernández
DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

■ L'empresa «Bombas Ideal», que disposa actualment d'una planta a Massalfassar, té un remot precedent en una fundició i fàbrica de bombes hidràuliques, construïda el 1910 al Camí Real de Barcelona 59 (aproximadament on ara està la cruïlla de l'avinguda de la Constitució amb el carrer dedicat a l'economista **Vicente Gay Forner**). La ubicació estava prop del carrer Sagunt, a llevant, i del molí de Serra, que estava a la séquia d'Orriols, una derivació de la séquia de Rascanya, a ponent. El gener o febrer d'aquell any s'encetaren les obres de construcció, per a les quals l'empresa «Serrano y Aguilar en Comandita» invertí unes 60.000 pessetes. La instal·lació industrial s'edificà sobre uns terrenys que pertanyien a **Simón Casanova Cebriá** (regidor de l'Ajuntament de València i germà dels fundadors de Cifesa). Presentava una disposició clàssica. Hi havia un patí d'accés, quadrat, d'uns vint metres de costat, per on es transitava a una gran nau central, que tenia una extensió de més de 700 metres quadrats. Els murs eren de maçoneria i la teulada a dos aigües, amb teules tradicionals, tenia una alçada de 15 metres al centre. Aquesta nau havia d'acollir huit torns mecànics, les encluses per treballar el metall, les màquines trepants i el forn de fundició. La nau disposava també d'una porta lateral, que donava a una senda i una séquia (tal vegada, el roll de l'abeurador de Sant Antoni), que limitaven el terreny de la fàbrica per la banda de llevant. Per la banda de ponent hi havia una segona nau més reduïda, d'uns 240 metres quadrats, la funció de la qual era albergar els torns. Aquests estaven connectats amb una cambra on es trobaven els generadors de vapor. Per aquesta banda, on també hi havia un departament d'oficina i una cambra amb ferramentes i models, la fàbrica estava tocant el taller de sacs de **Valentín Bru**.

El dissabte 16 d'abril ja hi havia 22 treballadors empleats a la fundició, més altres 20 manobres i fusters que finalitzaven la construcció de la fàbrica. L'ambient ge-

► **IMATGES DE LA TRAGÈDIA.** 1 La fàbrica accidentada. 2 NUEVO MUNDO, 21/4/1910 3 Traslats dels ferits en un carro. 4 NUEVO MUNDO, 21/4/1910

neral era d'entusiasme, després de setmanes esperant la posada en marxa de la instal·lació industrial. Fins i tot hi havia prevista una paella de germanor l'endemà diumenge. El mateix dissabte, de matí, alguns treballadors n'havien estat comprant els ingredients. Poc minuts després que començara la jornada de vesprada, la fàbrica s'enfonsà. Haurien de ser les tres menys quatre minuts, perquè un rellotge que penjava d'un mur, front a l'entrada, s'aturà marcant aquesta hora fatal. Un soro-

Hi hagué una víctima mortal, que no estava treballant a la fàbrica, sinó al taller veí de Valentí Bru on es teixien sacs

llós estrèpit es deixà sentir per tota zona i immediatament s'aixecà un immens núvol de pols. Després, el silenci trencat per crits de dolor. Sembla que havien cedit els suports metàl·lics de la teulada i havien caigut els murs, però les façanes es mantenien, potser pels enderrocs de les obres que encara s'acumulaven encara al seu costat. Ben prompte arribaren a les naus caigudes veïns i treballadors d'altres fàbriques del camí de Barcelona i del carrer Sagunt. Es temia que s'haguera produït un gran nombre de víctimes. Alguns, com **Rosendo Pérez**, que havia estat candidat blasquista pel districte de la Vega, aportà un carro per traslladar ferits. Arribaren membres de la Creu Roja i començaren a traslladar ferits a les Cases de Socors de Serrans i la Glorieta. Immediatament arribaren també el jutge de guàrdia, **Francisco Bas**, amb l'actuari **Argote**, i el metge forense **Ferrer Navarro**. Després, el governador **Moreno**, el alcalde **Ernesto Ibá-**

ñez Rizo i els caps de seguretat i guàrdia municipal.

Més de trenta persones foren ateses a les Cases de Socors. Les més greus eren traslladades a l'Hospital. Així passà amb **Antonio Calvo Villanueva**, de 18 anys, **Pedro Corral Alapont**, de 30 anys, que vivia al carrer Palomino, 4, 2n, **Valero Porcellar Almenar**, ajustador de 57 anys, **Francisco Rico Enguñanos**, soldador i bronzista de 19 anys i **Vicente Villalba Juan**, de 15 anys, que vivia al primer carreró de Santa Mònica (ara carrer de la Mare Teresa Jornet). En repassar la llista de ferits que atengueren les Cases de Socors, sorprén l'edat dels obrers. Uns n'eren molts joves, pràcticament xiquets: **Vicente Montagud**, aprenent de fuster de 10 anys, que vivia al carrer Sagunt 25 baix; **José María Pons Portolés**, **Vicente Sanmartín Casañas** i **Saturnino Pato Meliá**, tenien 14 anys i vivien al camí de Barcelona. **José María Casañas Palanca**, amb la mateixa edat, vivia a Montcada. **Miguel Sanfèliz Arener** i l'esmentat **Vicente Villalba** tenien 15 anys. D'altra banda, el mestre d'obres, **Pascual Hurtado**, comptava 70 anys, la mateixa edat que **Miguel Gabarda López**, que vivia al carrer Fos 6, i patí la fractura de les dues cames.

Les víctimes habitaven també el carrer Sagunt, al del pare Jofre, a Benimàmet, a Orriols, al camí de Marxalenes, al de Burjassot, al de Montcada... tota la geografia del nord de la ciutat i de l'Horta sacsejada per la tragèdia. Amb tot, els efectes de l'enfonsament de la fàbrica s'esmortiren perquè les pesades màquines que hi havia instal·lades feren de pilars improvisats i deixaren caus on alguns obrers trobaren refugi. Així, **Enrique Villarroya Sánchez**, que treballava d'ajustador al torn, salvà la vida perquè s'ajupí en un racó. Tenia 14 anys. En la nòmina de ferits hi havia obrers de la fundició, com ara: **José Bono**, **José Cortés Solana**, **Rafael González**, **José Pérís Ramos** i **Vicente Salvador Sandalinas**; així com manobres i fusters: **Pedro Almenar Benlloch**, **Manuel Calpe Monterde**, **Manuel Garay**, **Antonio Hurtado Fuentes**, els germans **Francisco** i **Justo Lapiedra Crescencio**, **Pascual Ortells Diago**, **Pascual Rico** i **Manuel Torres**. Molts poques persones quedaren indemnes. Les cròniques periodístiques esmentaren només **Rafael Chancosa** i **Salvador García Silvestre**, que havia anat fora de

la fàbrica, segons declarà a la premsa, a causa d'una necessitat fisiològica.

Amb tot i això, hi hagué una víctima mortal, que no estava treballant a la fàbrica de «Serrano y Aguilar», sinó al taller veí de Valentí Bru on es teixien sacs. En una cambra junt a la fàbrica, que havia estat construïda el 1895, sis dones teixien i cosien, tres de les quals eren família: **Joaquina Sampedro**, de 51 anys, i les seues filles **Milagros** i **María Saura Sampederro**, de 22 i 18 anys. L'enfonsament de la fàbrica cobrí d'enderrocs les tres. Immediatament, **María** fou traslladada a l'hospital. També fou ingressada **Encarnación Rupérez Muñoz**, de 22 anys, que vivia al camí de Barcelona 27, 1r. Quan arribà a l'hospital, els metges certificaren la mort de **María**, que tardà en ser identificada perquè no formava part del grup de treballadors de la fundició o de la seua construcció. La dona portava una faldilla i un devantal de color blau i una toqueta granat. Foren els periodistes els qui comunicaren la mort de **María** a la seua mare i a la seua germana que es recuperaven a casa seua, al tercer pis d'un humil habitatge del camí de Barcelona. Les dones i una altra germana malalta al llit esperaven el pare, **Alberto Saura**, també obrer de fundició, que treballava a «La Paloma», l'empresa metal·lúrgica de **Vicente Ferrer Ballester**, que es trobava al carrer Conca, 12.

El diumenge 17 d'abril no hi hagué paella de germanor. A les cinc de la vesprada es va fer el soterrament de **María Saura Sampedro**. Abans, la comitiva fúnebre travessà tota la ciutat de nord a sud amb el cos de la jove: el carrer Serrans, el de Cavallers, la plaça de la Constitució (ara de la Mare de Déu), el carrer Micalet, el de Saragossa (ara plaça de la Reina) i el carrer Sant Vicent fins a la plaça de Sant Agustí. En aquest punt, com era costum, s'acomiadava el dol i la família continuava el seu camí a soles fins al cementeri. La caixa fou portada al muscle per quatre obrers. Encara que era abril, aquell diumenge feia un dia de ponent sufocant a la ciutat.

Ubicació de la fàbrica (Av. Constitució, Arquitecte Lucini, Economista Gay)

LEVANTE-EMV